

I.3. Číselné množiny

RACIONÁLNÍ ČÍSLA

- Množina přirozených čísel je

$$\mathbf{N} = \{1, 2, 3, 4, \dots\}.$$

- Množina celých čísel je

$$\mathbf{Z} = \mathbf{N} \cup \{0\} \cup \{-n : n \in \mathbf{N}\} = \{\dots, -4, -3, -2, -1, 0, 1, 2, 3, 4, \dots\}.$$

- Množina racionálních čísel je

$$\mathbf{Q} = \left\{ \frac{p}{q} : p \in \mathbf{Z}, q \in \mathbf{N} \right\}.$$

Přitom $\frac{p_1}{q_1} = \frac{p_2}{q_2}$, právě když $p_1 \cdot q_2 = p_2 \cdot q_1$.

REÁLNÁ ČÍSLA

Množina reálných čísel je množina $\mathbf{R}$, na níž jsou definovány operace sčítání a násobení (značíme $+$ a $\cdot$) a relace uspořádání (značíme $\leq$), přičemž jsou splněny následující tři skupiny vlastností.

I. Vlastnosti sčítání a násobení

- $\forall x, y, z \in \mathbf{R} : x + (y + z) = (x + y) + z$;
- $\forall x, y \in \mathbf{R} : x + y = y + x$;
- V $\mathbf{R}$ existuje takový prvek (značíme ho 0 a říkáme mu nulový prvek), že pro všechna $x \in \mathbf{R}$ platí $x + 0 = x$.
- $\forall x \in \mathbf{R} \exists y \in \mathbf{R} : x + y = 0$ (takové y je jen jedno, značíme ho $-x$);
- $\forall x, y, z \in \mathbf{R} : x \cdot (y \cdot z) = (x \cdot y) \cdot z$;
- $\forall x, y \in \mathbf{R} : x \cdot y = y \cdot x$;
- V $\mathbf{R}$ existuje nenulový prvek (značíme ho 1 a říkáme mu jednotkový prvek) takový, že pro všechna $x \in \mathbf{R}$ je $1 \cdot x = x$;
- $\forall x \in \mathbf{R} \setminus \{0\} \exists y \in \mathbf{R} : x \cdot y = 1$ (takové y je jen jedno, značíme ho x^{-1} nebo $\frac{1}{x}$);
- $\forall x, y, z \in \mathbf{R} : (x + y) \cdot z = x \cdot z + y \cdot z$.

II. Vlastnosti uspořádání a jeho vztah k operacím

- $\forall x, y, z \in \mathbf{R} : (x \leq y \ \& \ y \leq z) \Rightarrow x \leq z$;
- $\forall x, y \in \mathbf{R} : (x \leq y \ \& \ y \leq x) \Rightarrow x = y$;
- $\forall x, y \in \mathbf{R} : x \leq y \vee y \leq x$;
- $\forall x, y, z \in \mathbf{R} : x \leq y \Rightarrow x + z \leq y + z$;
- $\forall x, y \in \mathbf{R} : (0 \leq x \ \& \ 0 \leq y) \Rightarrow 0 \leq x \cdot y$.

III. Axiom infima

Nechť $M \subset \mathbf{R}$ je neprázdná a navíc existuje $a \in \mathbf{R}$ takové, že pro všechna $x \in M$ platí $x \geq a$. Pak existuje číslo $s \in \mathbf{R}$, které má vlastnosti:

- $\forall x \in M : x \geq s$;
- $\forall s' \in \mathbf{R}, s' > s \exists x \in M : x < s'$.

Definice. Číslo $a \in \mathbf{R}$ se nazývá **dolní závorou** množiny $M \subset \mathbf{R}$, jestliže pro každé $x \in M$ platí $x \geq a$. Množina $M \subset \mathbf{R}$ se nazývá **zdola omezená**, jestliže má nějakou dolní závoru. Analogicky se definuje **horní závora** a **shora omezená množina**. Množina se nazývá **omezená**, je-li zároveň shora omezená i zdola omezená.

Poznámky:

- (1) Číslo s z axiomu infima je jednoznačně určeno, značí se $\inf M$ a říká se mu **infimum** množiny M .
- (2) S použitím nově definovaných pojmů lze axiom infima přeformulovat takto: *Každá neprázdná zdola omezená podmnožina $\mathbf{R}$ má infimum.*
- (3) Infimum množiny M je její největší dolní závora.
- (4) Nejmenší horní závora množiny M (pokud existuje) nazýváme **supremum** množiny M a značíme $\sup M$.
- (5) Uvedené vlastnosti množinu reálných čísel popisují jednoznačně.
- (6) Platí $\mathbf{N} \subset \mathbf{Z} \subset \mathbf{Q} \subset \mathbf{R}$.

KOMPLEXNÍ ČÍSLA

Množinou komplexních čísel rozumíme množinu všech výrazů tvaru $a + bi$, kde $a, b \in \mathbf{R}$. Množinu komplexních čísel značíme $\mathbf{C}$. Na $\mathbf{C}$ jsou definovány operace sčítání a násobení, splňují vlastnosti skupiny I a navíc platí $i^2 = -1$.

Věta 4 (základní věta algebry). *Nechť $n \in \mathbf{N}$, $a_0, \dots, a_n \in \mathbf{C}$, $a_n \neq 0$. Pak rovnice $a_n z^n + a_{n-1} z^{n-1} + \dots + a_1 z + a_0 = 0$ má alespoň jedno řešení $z \in \mathbf{C}$.*

DŮSLEDKY AXIOMU INFIMA

Věta 5 (o supremu). *Každá neprázdná shora omezená podmnožina $\mathbf{R}$ má supremum.*

Věta 6 (o existenci celé části). *Pro každé reálné číslo x existuje právě jedno celé číslo k , pro které platí $k \leq x < k + 1$. Toto k nazýváme **celou částí čísla x** a značíme $k = [x]$.*

Věta 7 (Archimedova vlastnost). *Pro každé reálné číslo x existuje přirozené číslo n takové, že $n > x$.*

Věta 8 (o existenci n -té odmocniny). *Pro každé $x \in \langle 0, +\infty \rangle$ a každé $n \in \mathbf{N}$ existuje právě jedno $y \in \langle 0, +\infty \rangle$, pro které $y^n = x$.*

Věta 9 (o hustotě $\mathbf{Q}$ a $\mathbf{R} \setminus \mathbf{Q}$). *Pro každá dvě reálná čísla a, b splňující $a < b$ existuje $p \in \mathbf{Q} \cap (a, b)$ a $r \in (\mathbf{R} \setminus \mathbf{Q}) \cap (a, b)$.*